

MARSHALL PLANI: AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İNŞASINDA AMERİKAN HARCİ

Pelin GÜNEY

ABSTRACT

This study analyses the influence of U.S. foreign policy dynamics on the establishment of the European Union from an economists' point of view. The especially emphasized U.S. attempt is the Marshall Plan.

Within this framework, in the first part, the economic bottleneck of the West Europe after the Second World War is revealed in detail, first. Then, a panorama of the U.S. economy and a summary of the initially pursued U.S. financial policies be given.

In the second part, The origins of the Marshall Plan, which was the last remedy scenario of the U.S.A., and the main lines of Marshall aids as a process be given space. It is argued that at the very root of the Marshall Plan lies not political but economic motives, and the U.S. saw the economic integration of the Western Europe as an economic solution, imposing integration yet avoiding taking direct initiative.

In the last part, how far reached the U.S. and the Western Europe to the financial targets in the 1945 – 1952 period is discussed briefly. The Marshall Plan seems to be the most successful aid program of the post – war period.

Keywords: *World War II, Marshall Plan, European Union.*

ÖZET

Bu çalışma Amerika Birleşik Devletlerinin dış politika dinamiklerinin Avrupa Birliğinin kuruluşundaki rolünü iktisadi bakış açısıyla incelemektedir. Özellikle üzerinde durulan Amerika Birleşik Devletleri girişimi Marshall Planıdır.

---

* ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

Bu çerçevede, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupanın içinde bulunduğu ekonomik durum detaylandırılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ekonomisinin panoraması çizilerek, ABD' nin uyguladığı ilk finans politikalarına değinilmiştir.

İkinci bölümde, Amerika Birleşik Devletlerinin son iyileştirme senaryosu olan Marshall Planının kökenine inilmiş, Marshall Yardımlarının ana hatları sunulmuştur. Marshall Planının özünde siyasi değil, ekonomik hedeflerin yattığı; Amerika Birleşik Devletlerinin Batı Avrupanın iktisadi entegrasyonunu , bir yandan bu düşünceyi aşılarken diğer yandan doğrudan inisiyatif almayarak, ekonomik darboğazı aşmayı sağlayacak bir çözüm olarak gördüğü savunulmaktadır.

Son bölümde, 1945 – 1952 döneminde Amerika Birleşik Devletlerinin ve Batı Avrupanın finansal hedeflerine ne kadar yaklaştığı tartışılmaktadır. Marshall Planı, savaş sonrası dönemin en başarılı yardım programı olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *İkinci Dünya Savaşı, Marshall Planı, Avrupa Birliği.*

Avrupa Hasta Yatağında, Ekonomi Kanseri?

“Hasta yere yığıldı, doktorlar çaresiz.”

G.C. Marshall, 28 Nisan 1947.

1913'te dünyanın refah içinde yaşayan, en dinamik bölgesi olan Batı Avrupa, sadece 33 yıl içinde bir karışıklık ve ızdırap merkezi haline gelmiştir. Bu talihsizliğin sebebi, Büyük Depresyon gibi vurgunları saymazsak, Avrupa'nın ikincisi ilkinden daha ağır kayıplara neden olan Dünya Savaşları'na ev sahipliği yapmış olmasıdır. Özellikle, II. Dünya Savaşı var olan siyasi, ekonomik ve sosyal sistemleri baştan aşağıya değiştirmiştir.

Naziler kayıtsız şartsız teslim olduktan sonra Avrupa ateşli bir zemin imarına girişmiştir. Molozlar bir kenara itilmiş, trenlerin kalkış saatleri tekrar düzenlenmiş, okullar yeniden açılmış, tiyatro ve konser salonları bir kez daha kalabalıkları kucaklamıştır. Ne yazık ki Avrupalı'nın gündelik yaşamındaki bu canlanma uzun dönemli, gerçek bir iyileşmenin işareti olamamıştır.

Savaş biter bitmez müttefik ABD Batı Avrupa'nın kalkınması için hazırlanan mali programlara katılmıştır. Sağlanan fonların çoğu gıda maddelerinin temini ve acil önem taşıyan imar çalışmaları için kullanılmıştır. Yapılan ödemelerin ve verilen borçların kısa dönem için planlanmış olması, aralarında koordinasyon bulunmaması uzun dönemli yapılanma için temel oluşturmalarını engellemiştir. 1947'ye kadar ABD kıtaya 9 milyar

Dolar akıttığı¹ halde Avrupa'nın sanayi ve zirai üretimi savaş öncesindeki rakamlara erişememiştir. 1947 şafağında Amerikan stratejilerinin Avrupa' da sürdürülebilir bir iyileşme sağlamış olduğu söylenemez.

Avrupa, 1945 ile 1947 yılları arasında ABD kaynaklı borçlanma, yardımlar ve UNRRA² ile rahatlamış, gelecek için 2 – 3 yılda eski haline dönmek gibi iyimser tahminlerde bulunmaya başlamıştır. Fakat işler ters gitmiş, yaşanan ilk savaş sonrası kış ve bunu izleyen gelişmelerle saklı duran gerçek hasar yüzünü göstermiştir. Dönemin ABD Dış İşleri Bakan Yardımcısı Will Clayton'un benzetmesiyle³ başkalarına yardım etmekten kendi kanamasını göremeyen yaralı bir adam gibi Avrupa önce durmuş, nefesini tutmuş ve yaşadığı gecikmeli şoktan ötürü birden yığılmıştır. 1947 kapıyı çaldığında Avrupa aslında uzun süreli bir yeniden yapılanma planını destekleyecek sermayeyi sağlayamayacak durumdadır.

Avrupa'nın bu derece 'hastalanması' nın nedenleri II. Dünya Savaşı'nın sonuçlarıdır: Kıtanın beşeri sermayesi erimiş, üretim süreçleri zedelenmiş ve dış ticaret dengesi bozulmuştur.

Avrupa 1945'i izleyen yıllarda aslında altında 40 milyon insanın yattığı⁴, üstünde 25 milyon mültecinin gezinip durduğu hala dumanı tüten bir savaş alanıdır. Pek çok bölgede 20 – 30 yaş arası erkek nüfusundaki düşüş % 15'in⁵ üzerindedir. Sadece Orta ve Doğu Avrupa'dan Batı Almanya'ya göçenlerin sayısı ise 11 milyon kadardır. Kayıplara rağmen, Avrupa'nın nüfusu 1937 – 1947 arasında aşağı yukarı % 8 artmıştır,⁶ artmaya da devam etmektedir. Bütün bunların üzerine ABD'ye ve Kanada'ya göç etmek isteyenlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Görüldüğü gibi Avrupa'nın beşeri manzarası o dönemde oldukça karanlıktır. Yetişmiş insan gücünün yokluğu, işsizlik oranının önlenemez yükselişi karşısında göç etmenin çözüm olarak görülmesi, çalışma yaşına ulaşmamış genç nüfusun sayısının günden güne artması beşeri sermayenin Avrupa'nın kalkınmasında yeterli rolü oynayamayacağını göstermiştir. Beşeri sermayenin azlığı, büyümenin olmazsa olmazı olan üretim artışını olumsuz etkilemiştir.

¹ Micheal J. Hogan, **The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947 – 1952**. Cambridge, Cambridge University Press, 1987, s. 30.

² The United Nations Relief and Rehabilitation Administration, Batı Avrupa' nın ekonomik kalkınması için 1943'te Birleşmiş Milletler çatısı altında oluşturulmuş, 1947'de sürdürülemeyeceği anlaşılmıştır.

³ Hans A. Schmitt, **The Path to European Union, from the Marshall Plan to the Common Market**, Baton Rouge, Louisiana State University Press, 1962, s. 17.

⁴ Frank B. Tipton ve Robert Aldrich, **An Economic and Social History of Europe from 1939 to the Present**, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1987, s. 47.

⁵ Scott Sullivan, **From War to Wealth: Fifty Years of Innovation**, Paris, OECD Publications, 1997, s. 11.

⁶ Harry Bayard Price, **The Marshall Plan and Its Meaning**, New York, Cornell University Press, 1955, s. 30.

1947'ye gelindiğinde Batı Avrupa'nın tarım üretimi savaş öncesi hacminin sadece % 83'üne, sanayi üretimi ise % 88ine⁷ ulaşabilmiştir. Şehir endüstrileri gıda üreticisi çiftçiyle değiş tokuş edebileceği yeterli üretimi gerçekleştirememektedir. Çiftçilerin üretimi de azalmıştır. Et üretimi savaş öncesindeki seviyenin 1/3'ü kadarken, ekmek üretimi bu seviyenin % 60'ına düşmüştür.⁸ Daha kötüsü, çiftçiler karşılığında satın alabilecekleri işlenmiş mallar bulamadıkları için ürünlerini şehir pazarlarına götürmez olmuşlardır. Tarım arazilerini otlatma amacıyla kullanma, üretimlerinin çoğunu da kendi aileleri için stoklama yoluna gitmişlerdir.

Şehirlerde insanlar yiyecek sıkıntısı çekmeye başlamışlardır. Bazı yerlerde açlık sınırına yaklaşmıştır. Günlük gıda istikakı pek çok şehirde yetişkin bir çalışanın ihtiyacının yarısından da az olan 1000 kalorinin altına düşmüştür.⁹ 1947'de gıda tüketimi savaş öncesinin % 80'i¹⁰ kadardır. Yetersiz beslenme, produktiviteyi daha da düşürmüştür.

1947'nin felaket getiren kışı, modern hafızadaki en uzun, en soğuk kış mevsimi, önceden elde edilen tüm ekonomik kazanımları ortadan kaldırmıştır. Kömür ocaklarını sel bastığı için kömür üretimi paralize olmuş, kömür kıtlığından dolayı çelik fabrikaları sakatlanmış, savaştan önce ürettiklerinin ancak yarısını üretebilmişlerdir. Bu yetmezmiş gibi kurak geçen 1947 yazı da tahıl üretiminin, % 50'sini düşürerek¹¹, hakkından gelmiştir. Sadece Fransa'da buğday üretimi % 30 oranında¹² düşmüştür. Kuraklık, hidroelektrik güç arzını da zora sokmuştur.

Nazi yönetimi sırasında neredeyse tüm teşebbüsler Alman savaş makinelerine dönüştürülmüştür. Fabrikalar yok edilmiş veya askeri üretim için kullanılmıştır. Eskilere dayanan ticari bağlar kopmuş, özel kurumlar, bankalar, sigorta şirketleri, denizcilik şirketleri ya sermaye kaybından ya millileştirme çabalarından ya da basitçe borbardımanlardan ötürü tarih olmuşlardır. 1947'de Almanya'nın sanayi malları üretimi savaş öncesi seviyenin sadece % 27'sine denk gelir.¹³ Fransa, Hollanda, İtalya ve Avusturya'da da endüstriyel üretim damlayan su misali yavaşlamış 1938'deki değerlerin 2/3'ünden de aşağı seviyede¹⁴ kalmıştır. Zirai ve sanayi üretimi arttırmayı zorlaştıran bir diğer faktör enflasyondur. Enflasyon, sosyal problemleri de beraberinde getirmiştir. Batı Avrupa'da bunun en meşhur örneği Fransa'dır. 1946'da toptan eşya fiyatları % 80 artmıştır.¹⁵ Kuraklık nedeniyle artan tarım fiyatlarına işçilerin zam isteği

⁷ Hogan, 1987, s. 30.

⁸ Anthony Sutcliffe, *An Economic and Social History of Western Europe since 1945*, 1996, s.2. London, Longman, 1996, s.2.

⁹ Sullivan, 1997, s. 11.

¹⁰ Price, 1955, s. 30.

¹¹ Sullivan, 1997, s. 12.

¹² Price, 1955, s. 30.

¹³ *Ibid.*, s. 31.

¹⁴ Sullivan, 1997, s. 12.

¹⁵ Price, 1955, s. 31.

de eklenince enflasyon neredeyse ikiye katlanmıştır. Üretim sıkıntıları yüzünden Fransa günlük ekme istihkakını 200 gramla sınırlandırmak zorunda kalmıştır.

Neredeyse tüm kaynaklarda yaşanan kıtlık nedeniyle çaresi kalan hükümetler ulusal sanayilerinde geriye ne kaldıysa korumak amacıyla ithalat kısıtlarına başvurmuşlardır. Döviz kurlarındaki dengesizlik ve ortak ödeme usullerinin olmaması Avrupa'yı bir nevi takas sistemine sokmuştur. Ticaret, savaş öncesi oranlarla kıyaslanamayacak ölçüde azalmıştır. Avrupa, dünyadan gıda ve hammadde satın alamayacak duruma düşmüştür. Zorunlu ithalatı gerçekleştirecek döviz geliri elde edememektedir. Kendi içinde de ticaret engelleri koyduğu için ihracatı da kısıtlanmıştır. İthalatı 1946 – 1947 döneminde 14 milyar Dolar tutarken¹⁶, ihracatı savaş öncesinin ancak % 59'una¹⁷ ulaşabilmiştir. Dış ticaret açığı finanse edemeyeceği boyuttadır. 1947'de borç 7 milyar Dolara ulaşmıştır.¹⁸

Savaştan sonra Avrupa'nın Doğusu ile Batısı arasındaki ticaret giderek zayıflamıştır. Batı Avrupa, gıda ve ham madde karşılığında Doğu Avrupa'ya işlenmiş mallar sağlamaktaydı. 1948'de Batı Avrupa'nın Doğu'ya ihracatı savaş öncesi hacmin % 50 altında, Doğu'dan ithalatı ise 1/3'ü kadar gerçekleşmiştir.¹⁹ Bu düşüş, önceden Doğu Avrupa'dan karşılanan ihtiyaçların artık ABD'den temin edildiği, bir başka deyişle dolar ithal edildiği anlamına gelmektedir.

Dolar ithalatı artarken, Batı Avrupa Dolar üzerinden gelir kaynaklarını kaybetmektedir. Fransa'nın başlıca kolonyel dolar kazanç kapısı Vietnam, Hollanda'nın Endonezya'sı, İngiltere'nin Malaya'sı isyan etmiştir. Dolar kaybına ek olarak Avrupalı güçler bağımsızlık hareketleriyle mücadelenin maliyetleri ile de karşı karşıya kalmışlardır. Fransa Vietnam'da 110.000, Hollanda Endonezya'da 130.000 ve İngiltere dünya genelinde 1, 4 milyon birlik²⁰ beslemek zorundadır.

Dolar kaybının bir başka nedeni Batı Avrupa'nın Latin Amerika'daki yatırımlarından elde ettiği gelirleri kaybetmiş olmasıdır. Özellikle Fransa ve İngiltere'nin uzun süre dış ticaret açıklarını kapatmalarını sağlayan denizaşırı yatırımları savaş döneminde silahlanmayı desteklemek için elden çıkarılmıştır. Örneğin, İngiltere'nin denizaşırı yatırımlarının değeri 4, 5'ten 3, 4 milyar Pounda düşmüştür.²¹

Dolar gelirleri bu derece azalmışken Avrupa'nın iyileşme çabaları ödemeler dengesi problemleri yaratmıştır. İthalat faturaları ihracat gelirlerinden daha fazla artmıştır. Savaştan sonraki ilk 3 yılda toplam dış ticaret açığı yıllık 5 milyar Dolari²²

¹⁶ *Ibid.*, s. 31.

¹⁷ Michael J. Hogan, *Blue Print for Recovery*, s. 5.

¹⁸ Sullivan, 1997, s. 11.

¹⁹ Robert Everett Wood, *From Marshall Plan to Debt Crisis: Foreign Aid and Development Choices in the World Economy*, Berkeley, University of California Press, 1986, s. 31.

²⁰ *Ibid.*, s. 31.

²¹ Tipton ve Aldrich, 1987.

²² Sutcliffe, 1996, s. 15.

bulmuştur. Oysa, 1930'ların sonunda bu açık 2 milyar Dolardır. Bu durum, sadece olağandışı savaş koşullarından ileri gelmez. Üretimini hızla arttıran ülkeler ödemeler dengesi açığı yaratma kapasitesindedirler. Savaş sonrasında istisna yaratan durum Batı Avrupa'ın yukarıda belirtilen gelişmelere ek olarak ihracatının da rekabet edebilir düzeyde olmaması yüzünden dolar kazanamamasıdır.

Bu karamsar tablo Batı Avrupa'ın tamamı için geçerli değildir. Tarafsız kalan İsveç ve İsviçre savaştan refah seviyelerini yükseltmiş olarak çıkmışlardır. Bu iki ülke Nazilerle ticaretlerini geliştirmiş ve zengin ya da yetenekli mültecilere kapılarını açmıştır. Benelüks ülkeleri de, ileride bunu üzerinde durulacaktır, nispeten daha iyi durumdadır.

II. Dünya Savaşı'ndan her alanda galip çıkan tek ülke ABD'ir. ABD, savaştan sanayisini genişletmiş ve geliştirmiş olarak çıkmıştır. Bu nedenle, ticaret ortakları ve yatırım olanakları aramaktadır. O dönemde ABD yatırımları Batı Yarıküre'e, Kanada ve Latin Amerika'ya yoğunlaşmıştır. ABD'in Batı Avrupa'ın ithalatı ise milli gelirinin % 0,33²³ kadardır. Oysa, aynı dönemde Avrupa ABD ekonomisine tamamen bağımlı durumdadır. Avrupalı'ya göre Amerikalılar dünyanın toplam gelirinin yarısına sahiptirler. Fakat, bunu ne harcarlar ne de borç verirler. Avrupalı'ya göre bu dolar kıtlığı pek yakında genel bir krize neden olacaktır.

1948 çanları çalındığında Avrupa, savaştan hemen sonra kapıldığı iyimser düşüncelerden sıyrılmıştır. 'Uzmanlar'a göre artık kıtanın sarsılan ekonomisinin düzeltilmesi için on yıllara ihtiyaç vardır.

Amerikan Reçetesi, Her Derde Deva?

"Programın arkasındaki gerçek, ABD'nin kendi evinde depresyona yakalanmaması için dışarıda dolar yetersizliğinden kaynaklanan çöküşü önlemektir."

U.S. News & World Report, Şubat 1948.

II. Dünya daha sona ermeden savaştan sonra yeni dünya düzeninin resmi çizilmeye başlanmıştır. Yeni düzen özgürlük, demokrasi ve serbest ticarete dayalı refah ekonomisi ilkeleri üzerinde inşa edilecektir. Bu hedefler, savaşı yeni bir uluslararası düzen ihtiyacı ile ilişkilendirmiş olan ABD politika yapımcılarının talepleri ile bire bir örtüşmektedir.

Amerika, ulaştığı refah seviyesinin ana kaynağının II. Dünya Savaşı olduğunun bilincindedir. Savaş bittikten sonra yaşayacağı ticari kayıpların ülke genelinde bir depresyona yol açmasından korkmaktadır. Bunun önüne geçmek için öngördüğü çözüm ihracatı arttırmaktır. Böylece piyasalarını aktif tutabilecek ve arz fazlasından kurtulabilecektir. Fakat, en büyük ticari ortağı olan Batı Avrupa'nın çektiği 'Dolar sıkıntısı' ihracat artışının önüne kalın bir duvar örmüştür.

²³ Wood, 1986, s. 33.

ABD'nin savaştan sonra Avrupa'ya akıttığı dolarlar maalesef çözüm getirmemiştir. Bu yardımların daha ne kadar süreceği de iç politikada tartışma konusu haline gelmiştir. Süre uzadıkça ABD'nin ticaret yoluyla genel ekonomik kalkınmaya katkıda bulunma kapasitesinin zayıflama riski artacaktır. ABD daha köklü bir çözüm arayışına girmiştir.

Çözüm, uzun etüdlerden sonra 5 Haziran 1947 tarihinde dönemin ABD Dış İşleri Bakanı George C. Marshall'ın Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşma ile dünya kamuoyuna sunulmuştur. Resmi adı European Recovery Program (ERP) olan Marshall Planı, Avrupa'nın bir bütün olarak iyileşmesini öngörmüştür. Bütün Avrupa ülkeleri bu alanda işbirliğine davet edilmiştir. ABD, iyileşme planı için dostça yardım ve destek sağlayacaktır. Ama, inisiyatif kıtadan gelmelidir ve müşterek bir program uygulanmalıdır.

Marshall'ın amacı yüksek profilli tek bir program oluşturmaktır. Programın açık bir amacı, kesin bir fonlama dönemi olacaktır. Program sona erdiğinde ABD yardımı istenmeyecek ve verilmeyecektir. Bu ana hatlar, ABD'de siyasi olarak kabul görmüştür.²⁴

Marshall Planı Avrupa'da, özellikle İngiltere, Fransa ve İtalya'da coşkuyla karşılanmıştır. Dönemin İngiltere Dış İşleri Bakanı Ernest Bevin "Marshall teklifleri açıklandığında onlara iki eliyle birden yapıştığını" ve "bunu savaş bittiğinden beri ilk defa Avrupa ekonomisine bir bütün olarak bakma şansı olarak gördüğünü" dile getirmiştir.²⁵ Diğer Avrupalı bakanların minnetlerini ifade ettikleri demeçler peş peşe gelmiştir. Franko'nun diktatörlüğü altındaki İspanya, davet almadığı için programın dışında kalmıştır. SSCB ise ABD'nin davetini Plan'ın ABD emperyalizminin bir parçası olduğunu öne sürerek geri çevirmiştir. Stalin, daha sonra Marshall yardımlarının Sovyet uyduları tarafından kabulünü de engellemiştir.

Marshall'ın davetine yanıt olarak 1947 Haziran'ı sonlanmadan Avrupalı devletler işbirliğini tartışmak için toplanmışlardır. Raporlarında Avrupa'nın ihtiyaçlarını net olarak belirlemişlerdir.²⁶

1. Üretimin arttırılması,
2. Enflasyonun düşürülmesi,
3. Ekonomik işbirliğinin desteklenmesi,
4. Dolar üzerinden ödemeler probleminin çözülmesi.

²⁴ Sutcliffe, 1996, s. 18.

²⁵ Hogan, s. 9.

²⁶ Daniel Barbezat, "The Marshall Plan and the Origin of the OEEC," *Explorations in OEEC History*, der. Richard Griffiths, Paris, OECD Publications, 1997, s. 34.

Bu toplantının bir diğer önemli sonucu Avrupa Ekonomik İşbirliği Komitesinin²⁷ (OEEC; Committee of European Economic Cooperation) kurulmuş olmasıdır.

Avrupa'dan gelen tutarlı yanıt üzerine Marshall Planı 1948 baharında Kongre'nin onayı ile 4 yıllık bir yardım ve rehberlik programı olarak uygulamaya geçmiştir. Planı yönetmesi için Kongre Washington'da Ekonomik İşbirliği İdaresi'ni (ECA; Economic Cooperation Administration) kurmuştur. Avrupa ayağını ise OEEC oluşturmuştur.

1948 Nisanında Marshall yardımlarının tahsisini kolaylaştırmak ve işbirliğinin gelişmesine yardım etmek için OEEC dış işleri bakanları Avrupa Ekonomik İşbirliği için Konvansiyonunu (CEEC; Convention for European Economic Cooperation) imzalamışlardır. Konvansiyonun fonksiyonları üyeler arasında işbirliğini arttırmak, üyelerin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmelerine ve ulusal programlarını uygulamalarına yardım etmek, ve ABD hükümetine Marshall Planı'nın uygulanmasında 'asistanlık' yapmaktır.

Marshall Planı'nın 5 temel unsuru bulunmaktadır.²⁸

1. Yardım,
2. Üretim ve üretkenlik/verimlilik artışı,
3. Uluslararası finansal stabilizasyonun sağlanması,
4. Serbest ticaretin yaygınlaştırılması,
5. Avrupa'da ekonomik koordinasyonun geliştirilmesi.

Bu unsurlar göz önüne alındığında Marshall Planı basit bir yardım programından öte bir girişim olarak karşımıza çıkar. Serbest ticareti köstekleyen uygulamaları ortadan kaldırmak, Avrupa ekonomilerinin kooperasyonunu başlatmak için bir sıçrama denemesidir.

ABD, Ağustos 1948 ile Haziran 1952 arasında Avrupa'ya 12, 817 milyon Dolar sağlamıştır. Fonlar dolar kredileri olarak verilmiştir. Sağlanan kredilerle Avrupalı hükümetler ithal malları satın almış ve bu malları kendi tüketicilerine yeniden satmışlardır. Tüketiciler ödemeleri ulusal para birimleri üzerinden gerçekleştirmişlerdir. Böylece, hükümetler dolar dışı birikim elde edebilmişlerdir. Ayrıca, program dolar yardımlarıyla yaratılan ekstra talebi karşılamak için gerekli ürünlerin üretimini veya ithalini sağladığı için enflasyona yol açmamıştır.

²⁷ OEEC kurucu üyeleri: İngiltere, Fransa, İtalya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Yunanistan, Türkiye, İzlanda, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç ve İsviçre'dir.

²⁸ Barbezat, s. 33.

ABD, OEEC'yi kamu borçlarını 'emekliye ayırması' konusunda zorlamıştır. Yardımların %17'si doğrudan sabit sermaye yatırımları, kalanı ise ham madde ve tarım ürünleri için kullanılmıştır. Ekonomi diliyle, yardım olarak aktarılan 1 Doların 2/3'ü üretimi, kalanı yatırımı arttırmak için kullanılmıştır.²⁹

Marshall'ın konuşmasının üzerinden henüz bir yıl geçmemişken genel bir iyileştirme programında görüş birliğine varılmış, ABD bunu yasalaştırmış, bir yardım programı üzerinde çalışılmış ve işbirliği için kalıcı bir organizasyon kurulmuştur. Marshall Planı, tarihin gördüğü en başarılı yardım programı olarak yorumlanmaktadır.

1940'ların karanlık günlerinde Marshall Planı'nın özgürlük trenleri "Zenginlik sizi özgür kılar" ve "Siz de bizim gibi olabilirsiniz" sloganları ile³⁰ Avrupa'ya yardım ve huzur taşımıştır. ERP, endüstriyel dünyada yeni bir karşılıklı bağımlılık çerçevesi oluşturmuştur. Küresel ticaretin ve liberalizasyonun önünü yeniden açmıştır. Genişleyen dünya ticareti bağlamında Avrupa'nın uyumlaşmasının ve bütünleşmesinin gelişimini desteklemiştir.

Marshall Planı'nın ekonomik kalkınmayı değil Avrupa Solu'nu hedeflediği yönünde argümanlar bulunmaktadır. Oysa ki kendi içindeki zayıflığı ve Sovyet politikasının tutuculuğu nedeniyle Avrupa Solu çoktan yenilmiştir. Marshall Planı, Soğuk Savaş korkuları ortaya çıkmadan çok önce olgunlaşmış bir fikirdir. George Marshall'ın sözleriyle "Marshall Planı herhangi bir ülkeye ya da doktrine karşı değildir. Açlığa, fakirliğe, umutsuzluğa ve kaosa karşıdır".

ERP'nin ana hedefi sosyalizm değil, kapitalizmdir – daha doğrusu ulusal kapitalizmdir. Savaştan sonra Batı Avrupa'da devlet müdahalelerini had safhaya ulaştıran, serbest ticareti engelleyen ulusal kapitalizm yaygındır. ABD'nin amacı dünya çapında açık ekonomiyi canlandırmak için ulusal kapitalizmin önünü tıkamaktır. Nitekim, Başkan Truman Mart 1947'de yaptığı bir konuşmada hükümetlerin dış ticarete müdahale etmelerini saldırganca eleştirmiştir.³¹ "Tüm dünya Amerikan sistemini adapte etmelidir" ve "eğer Amerika kararlı bir şekilde harekete geçmezse, bir yüzyıl sonrası ulusal kapitalizmin çağı olacaktır". Marshall Planı ile ABD ulusal kapitalizme yeni uluslararası düzenlemelerle 'antidot' bulmak istemiştir.

Bu bağlamda, daha önceki yardım paketleri etkili antidotlar üretmekten aciz kaldığı için, ABD Avrupa'yı ekonomik olarak birleştirmeyi çare olarak görmüştür.

Harvard'daki konuşmasında Marshall Avrupa'nın entegrasyonu için bir tasarı, bir iş planı tanımlamamıştır. Bu, Avrupalıların işi olmalıdır. Fakat, sonraki demeçlerinde

²⁹ Ibid., s. 40.

³⁰ David E. Ellwood, "The Marshall Plan and the Politics of Growth," *Explorations in OEEC History*, der. Richard Griffiths, Paris, OECD Publications, 1997, s. 104.

³¹ Wood, 1986, s. 38 – 39.

bu amaca karşı derin bir sempati beslediğini ve Planın da bunun gerçekleşmesine yardım etmeye yönelik olduğunu itiraf edecektir.³²

Avrupa pazar potansiyeli, beşeri sermayesi, endüstriyel kapasitesi ve arz kaynağı olarak ABD için stratejik önem taşımaktadır. Küçük kompartımanlardan oluşan bir Avrupa sağlıklı bir Avrupa değildir. Avrupa, bölünmüş bir pazar olarak ABD'nin ticaretini engelleyeceğinden, ekonomik çıkarlarını söndürecektir.

Marshall Planı, Batı Avrupa'yı demokrasi ilkesi etrafında tek bir ekonomik alan olarak entegre etmeyi amaçlamıştır. Kurumsal bazda da Avrupa'nın bütünleşmesini sağlamak için gözetimde bulunan organizasyonları yaratmıştır. ECA ve OEEC birlikte, 1950'lerin sonunda tamamlanacak olan ortak pazarın temel atma çalışmalarını gerçekleştirmiştir. CEEC'nin imzalanması da Roma Antlaşması'nın açılış adımını meydana getirmiştir.

Marshall'ın Avrupa entegrasyonu yönündeki çabaları Avrupa'nın göbeğindeki kömür – çelik kavgalarını işbirliğine dönüştürecek senaryolar yazılmasını da sağlamıştır. Marshall, Ruhr bölgesinde uluslararası bir yönetimin benimsenmesinin önce Fransız ve Alman ekonomilerini entegre edeceğini, entegrasyonun zamanla tüm Batı Avrupa'ya yayılacağını savunmuştur. Ruhr'un Almanya'nın bir parçası olmaya devam etmesini, komşuların ise kaynaklarda eşit ölçüde ulaşabilmesini önermiştir. Avrupa'da Avrupalı bir çözüm gerektiğinin ise tekrar tekrar altını çizmiştir.³³ ABD, Avrupa'yı ekonomik bütünleşme için itelemekte fakat sorumluluk almaktan kaçınarak inisiyatifli kıtaya bırakmaktadır.

Tarihsel çerçevede bütünleşme Avrupa için önüne ABD tarafından konulan hazır yemek değildir. Avrupa, bu fikir etrafında yüzyıllardır dönmektedir. 1930'lardan itibaren bu fikri eyleme dönüştürmeye başlamıştır.

Benelüks ülkeleri 1932'de kendi aralarında düzenledikleri Ouchy Konvansiyonu ile gümrük vergilerini indirme kararı almışlardır. 1944 yılında imzaladıkları Benelüks Anlaşması ile yeni birlik içinde gümrük vergilerini kaldırmayı ve işgücü, sermaye ve hizmet serbestisi ile nihai ekonomik entegrasyonu sağlamayı amaçlamışlardır. 1948'de serbest ticaret sahası oluşturmuşlar ve ortak gümrük tarifesine geçmişlerdir. Marshall Planı'na götüren müzakerelerde bu üç ülke tek bir cephe olarak pazarlık etmişlerdir. 1953'te Benelüks bir çeşit ekonomik birlik oluşturmuştur.

Bu üç küçük ülkenin politikaları savaş sonrasında büyük komşularını geniş ölçüde etkilemiştir. Benelüks Anlaşması büyük ülkelerin dominasyonunu önlemek için bir savunma niteliğindeyken, Benelüks liderleri kendi birliklerini Avrupa insanların daha geniş birliği için bir model olarak göstermişlerdir. 1955 senesinde küçük bir ülke olan Belçika'nın Dış İşleri Bakanı P. Spaak'ın Avrupa'yı Roma Antlaşması'na ve Avrupa

³² Hogan, 1987, s. 43.

³³ *Ibid.*, s. 38 – 39.

Ekonomik Topluluğu'na götüren çalışma grubunun başına geçmesi sürpriz olarak karşılanmamalıdır.³⁴

Batı Avrupa, Marshall Planı'nın kendilerini bütünleşmeye götürecektir potansiyelinin farkındadır. İtalyan Federalist Altiero Spinelli Avrupa'yı ve İngiltere'yi Marshall Planı'nı Avrupa'yı bütünleştirmek için kullanamamasından ötürü eleştirmiştir.³⁵ "Amerika, Avrupa'yı İngilizler'in yanlış Avrupalı ruhundan görmeseydi ve yardımlarını siyasi federal kurumlar oluşturulması yönünde kullansaydı şimdiye kadar çoktan Avrupa Birliği' ni kurardık. Çünkü, karşımızda İngiltere haricinde bir muhalif güç bulunmuyordu."

Marshall Planı'nın yürürlüğe konması ABD'nin 'kendi kuyruğunu kurtarma' çabasıdır. Fakat, ABD'nin bu hedefini gerçekleştirmek için seçtiği araçlar, izlediği politikalar Avrupa'da bütünleşme taraftarlığını ateşlemiştir. Batı Avrupa, ABD'den aldığı cesaretle bu yönde inisiyatif geliştirebilmiştir.

Sonuç: Yeni Avrupa'nın Doğuşu, Mutlu Son?

"Churchill'in sözleri savaşı kazandı, Marshall'ın sözleri barışı kazandı."

D. Stikker, Hollanda Dış İşleri Bk.

Marshall Yardımları Batı Avrupa'nın kalkınmasında anahtar rolü üstlenmiştir. Yardımların % 60'ı ile gıda, hayvan yemi, suni gübre, endüstri ürünleri, yarı işlenmiş mallar gibi zorunlu tüketim malları ile ara mallar temin edilmiştir. Aslında harcamalar tarım ürünleri ile sanayi girdileri arasında eşit olarak bölünmüştür. Yardımların 1/ 6'sı yakıt, 1/ 6'sı makine ve araçlar için kullanılmıştır. Kalan % 7'lik kısım ise Amerikan ticaret gemilerinin payı olmuştur.³⁶

Marshall Yardımları dönemi 1951'de sona erdiğinde Avrupa'nın yeniden yapılandırılması da tamamlanmıştır. Sulama sistemleri yeniden yapılandırılmış, elektrik hatları tekrar çekilmiştir. 1947 yılındaki tren yolu trafiği savaş öncesi döneminkinden % 15 fazladır.³⁷

Dönemin bitiminde dolar sıkıntısı aşılmış, liberalizasyon gündeme oturmuştur. ABD ekonomisinde deprem beklentisi geçmişte kalmıştır. 1950 yılında ABD'nin reel GSMH düzeyi 11, 12 olarak, bu oranın 1950 – 1973 yılları arasındaki artışı da %3

³⁴ Tipton ve Aldrich, s. 60 – 61.

³⁵ Schmitt, s. 24.

³⁶ J. Bradford De Loy ve Barry Eichengreen, "The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program," 1991, s.15 <http://www.j-bradford-delong.net/pdf_files/Marshall_Large.pdf>, 20 Ocak 2005.

³⁷ Ibid., s. 15.

olarak gerçekleşmiştir.³⁸ Avrupa ekonomisi yeniden üreten durumuna geçmiştir. Sadece karbon tozu yüklü gemilerin Birmingham'a ulaşmasıyla Avrupa'nın en büyük lastik imalathanesi çalışmaya başlamış, 10.000 çalışan işinin başına dönmüştür.³⁹ Ekonomik bütünleşme adımları hızlanmıştır. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu çoktan antlaşma aşamasına gelmiştir. Avrupa yeniden doğmuştur.

Marshall Planı'nın her iki taraf için de hedefleri bakımından başarı ile sonuçlanması öncelikle plana adını veren George Marshall için 'mutlu son'dur. G. Marshall, 1953 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür.⁴⁰

Amerika, ekonomisine fazla yük bindirmeden ihracat problemini çözmüştür. İlk gemiler ABD' den yola çıktığında Antlaşmanın mürekkebi henüz kurumamıştır bile. 19.000 ton buğday, traktörler ve diğer tarım makineleri, selüloz asetat, 3500 ton sülfür, üç gemi dolusu pamuk Avrupa limanlarına doğru yola koyulmuştur.⁴¹ General Motors 1950 Temmuz ile 1951 arasında 5,5 milyon Dolar değerinde sipariş almıştır. Ford Motor ise ihracattan bir milyon Dolar kazanç elde etmiştir.⁴²

Marshall Planı'nın başarısı, ABD açısından dünya ekonomik ve siyasi dinamiklerini kendi çıkarları doğrultusunda değiştirebilecek güçte olduğunu ispat etmesi bakımından cesaret vericidir. Marshall Yardımları Dönemi, ABD için 'mutlu son'la noktalanmıştır.

Marshall Planı, belki de en çok Batı Avrupa için bir dönüm noktasıdır. Avrupa, ekonomik dar boğazdan neredeyse mucizevi bir şekilde kurtulmuştur. 1948 ile 1951 yılları arasında Batı Avrupa ülkelerinin büyüme hızı çok yüksek seviyede gerçekleşmiştir: Almanya'da % 12, Avusturya'da % 9, İtalya'da % 7, Fransa'da % 6.⁴³ Savaşın altı yıl sonra 1951'de Batı Avrupa'da kişi başına düşen milli gelir savaş öncesi dönemin % 10 üzerindedir.⁴⁴ Bunun altında yatan sebep yüksek yatırım oranlarıdır. Her bir Marshall Planı dolarının % 65'i artan üretime, % 35'i artan yatırıma gitmiştir.⁴⁵

Daha önemlisi o zamana kadar sürekli çatışma içinde olan Batı Avrupa ülkeleri tek çatı ve aynı hedef etrafında işbirliği yapabildiklerini görmüşlerdir. Bu, onları bütünleşme gibi daha büyük bir hedef etrafında birleştirmiştir. Marshall Planı ile kazanılan güven ve aşılacak ekonomik engeller olmasa Avrupa, entegrasyon adımlarını hiç atmayabilirdi. 'Hikaye', Batı Avrupa için de 'mutlu son'la bitmiştir.

³⁸ *Ibid.*, s. 51.

³⁹ *Ibid.*, s. 15.

⁴⁰ Sutcliffe, 1996, s. 23.

⁴¹ De Loy ve Eichengreen, 1991, s. 15.

⁴² Mike Peters, "AB - Türkiye: Gerçekler, Olasılıklar," 2003, <<http://www.alnteri.org/HaberDetay.asp?ID=2496&Kategori=GüncelYorum>>, 20 Ocak 2005.

⁴³ De Loy ve Eichengreen, 1991, s. 10.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 22.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 35.